

BIBLIOGRAFIE

Het oud archief van het Bisdom

Op maandag 7 april 1997, in de namiddag, greep er in de leeszaal van het Rijksarchief te Gent, in tegenwoordigheid van een 50-tal personen, een kleine plechtigheid plaats. Daar werd namelijk het eerste deel van de inventaris van het oud archief van het Bisdom Gent aan Monseigneur Luysterman aangeboden.

De inventaris is van de hand van Dr. Maurits Gysseling die ook een toespraak hield. Deze toespraak was een samenvatting van zijn inleiding tot de inventaris. We laten hierna de tekst in zijn geheel volgen. De prijs van elk deel bedraagt 800 fr. Aangezien er 10 delen zullen verschijnen komt dit werk op 8.000 fr. Dus niet voor de doorsnee zoeker bedoeld. Daarom wordt deze inventaris in een beperkte oplage gepubliceerd. Onze leden hoeven niet ver te gaan zoeken, hij is namelijk te consulteren in ons Documentatiecentrum.

En nu deze rijke bron is opengesteld voor de zoekers en zanters, zo wetenschappers als heemkundigen, kunnen wij u niet genoeg aansporen hiervan gebruik te maken. Want waar ligt de parochie in Oost-Vlaanderen en aangrenzende gebieden waar de St-Baafsabdij en het Bisdom geen vinger in de pap hadden?

We hopen dat hiervan ruimschoots gebruik gemaakt wordt zodat de auteur van de inventaris mettertijd zijn klacht, zoals geformuleerd in de derde laatste paragraaf van zijn toespraak, kan laten vallen.

André VERBEKE

TOELICHTING BIJ DE INVENTARIS VAN HET OUD ARCHIEF VAN HET BISDOM

Voorwerp van deze inventaris is het oud archief van Sint-Baafskathedraal en Bisdom Gent, met inbegrip van de Sint-Baafsabdij en de Sint-Janskerk.

Aanvangsdatum is ca. 630, stichtingsdatum van de Sint-Baafsabdij, die dus na Saint-Amand bij Valenciennes, de oudste abdij in de Nederlanden is. Einddatum is eind 1801, wanneer het Sint-Baafskapittel op pauselijk bevel, ter uitvoering van het concordaat met Napoleon, zichzelf moet opheffen. Het bisdom bestond dan al enkele jaren niet meer. Het nieuwe bisdom was in financieel en territoriaal opzicht geheel verschillend van het oude. De inkomsten van het oude bisdom waren haast uitsluitend afkomstig uit grondbezit. Het oude bisdom was het rijkste bisdom in de Nederlanden.

Wellicht zullen sommigen opwerpen dat de vier genoemde instellingen elk een aparte inventaris hadden verdiend, of ten minste elk een aparte geleding in de inventaris hadden moeten uitmaken. Dit is echter, aangezien ongeveer de helft van het archief over bezittingen gaat, onmogelijk. De diensten met hun goede-

ren en domeinen lopen immers gewoon door van abdij en Sint-Janskerk naar bisdom en kapittel, en bisdom en kapittel bezaten zowat de helft van de totale bezittingen in onverdeeldheid.

In 1537 werd de abdij omgevormd tot kapittel. Daarbij veranderde echter weinig meer dan het habijt van de nu kanunnik geworden monniken. De grote censuur kwam in 1540, toen na de Gentse opstand keizer Karel de abdij grotendeels liet afbreken en de kanunniken overbrengen naar de Sint-Janskerk, die sedertdien Sint-Baafskerk heet.

Binnen de abdij bestonden, zoals gezegd, diverse diensten, elk met hun eigen bezittingen. Zo bijvoorbeeld de abt en de proost elk met hun eigen domeinen en bevoegdheid. In 1556 benoemt Lucas Munich, laatste abt van de abdij en eerste proost van het kapittel, Viglius van Zuichem, president van de Raad van State en de Geheime Raad, tot coadjutor met recht van opvolging als proost. In 1560 legateert Munich aan Viglius alle bezittingen van de voormalige abt en proost van de abdij, dus zowat de helft van het totaal. Bij de dood van Munich in 1563 wordt Viglius proost. Bij overeenkomst van 1565 wordt de andere helft van het abdijbezit gemeenschappelijk bezit van kapittel en proost. Het kapittel neemt er het beheer van waar, de proost krijgt één vierde van de inkomsten.

Het bisdom Gent werd principieel opgericht in 1559, in werkelijkheid in de jaren 1560. In de oprichtingsbul werd bepaald dat zodra de proost vacante zou zijn, dus bij de dood van Viglius, de goederen van de proost zouden overgaan naar de bisschop. Dit is gebeurd in 1577. Lucas Munich bleef op kasteel Rozelaar te Lochristi wonen, Viglius van Zuichem in het huis van Sint-Baafs te Brussel. In de jaren 1543-1571 werd een groot huizenblok aangekocht in de Hoge Scheldestraat, dat is de huidige Gouvernementstraat, en omgebouwd tot ambtswoning van de proost, het hof van Sint-Baafs genoemd. Het abdijarchief werd van de Sint-Janskerk grotendeels overgebracht naar het hof van Sint-Baafs. Dit hof van Sint-Baafs werd in 1577 bisschoppelijk paleis en in de Franse tijd de prefectuur. Daar staat nu het provinciehuis.

In 1578-1584 beleven wij te Gent de calvinistische republiek. De inkomsten van de kerkelijke instellingen werden door het stadsbestuur aangeslagen. De kanunniken gingen op de vlucht, een groep naar Antwerpen en vervolgens naar Keulen, een andere groep naar Douai en vervolgens naar Rijsel en Doornik. Het archief werd haastig en in wanorde in kisten geborgen en toevertrouwd aan afzonderlijke kanunniken, aan ontvangers, enz. Na 1584 hebben bisschop en kanunniken getracht zoveel mogelijk te recupereren. Vermoedelijk is heel wat verloren gegaan.

Even rampspoedig voor het archief was de Franse tijd. Bij het naderen van de Franse soldaten in 1794 laadden de kanunniken hun archief en overige kostbaarheden op tien grote wagens en vluchtten ermee via Sint-Niklaas naar Hulst en vandaar per schip naar Middelburg op Walcheren; begin 1795 keerden ze per schip terug naar Gent. De Franse commissarissen legden er vlug de hand op

en verzegelden de archiefkamer in de kathedraal.

In het tot prefectuur omgevormde bisschoppelijk paleis bleef het bisschoppelijk archief ter plaatse maar kreeg het gezelschap van talrijke andere in beslag genomen archieven van kerkelijke instellingen. De archiefkamer was niet op slot; stelen was dus gemakkelijk. Er werd een beknopte lijst opgemaakt van het bisschoppelijk archief, verdeeld over vijf rubrieken: dominiaux, ordre judiciaire, histoire, progrès des arts en rebut; veruit het meeste werd in deze rubriek ondergebracht. Een deel van het archief werd verkocht als oud papier. Op een niet nader bekend tijdstip mochten de kanunniken veel bisschoppelijk archief weghalen naar de kathedraal. Vermoedelijk is toen ook een groot deel van het archief van de Sint-Pietersabdij, dat later in de kathedraal blijkt te berusten, meegenomen.

Ook is in de Franse tijd een deel van zowel het kapittelarchief als van het bisschoppelijk archief overgebracht naar het Bureau de Bienfaisance, dat is het huidige OCMW, en naar het stadhuis. Van dit laatste kreeg de bisschop in 1831 een deel terug. Het meeste bleef echter in het stadhuis en verhuisde later naar het stadsarchief.

Het grootste deel van het nog in de prefectuur berustende archief kreeg de bisschop terug in 1804 en, toen de prefectuur het provinciaal gouvernement geworden was, in 1831. Vermoedelijk is toen ook veel ander archief dat later in het bisschopshuis blijkt te berusten, zoals een aanzienlijk deel van de Sint-Pietersabdij, het Rijke Gasthuis, enz., meegenomen. Een kleiner deel van het bisschoppelijk archief bleef in de prefectuur achter en verhuisde later naar het rijksarchief.

Driemaal, van 1802 tot 1845, verwisselde de bisschop van ambtswoning, en telkens verhuisde het archief mee. De wanorde moet telkens groter geworden zijn.

Een laatste ramp voor het archief was het ingrijpen van Jean-Baptiste Lavaut. In de kathedraal had Théodore Schellinck omstreeks 1845 reeds de oorkonden van Sint-Baafs en die van Sint-Jans chronologisch gerangschikt en er regesten van opgemaakt. In het voetspoor daarvan verenigde Lavaut omstreeks 1870 alle oorkonden en losse stukken en alles wat niet te lijvig was, zonder enig begrip voor de structuur van het archief, om tot een chronologische reeks, waaraan later een chronologisch supplement werd toegevoegd, en ook een serie monumentale, waarin bescheiden over alle mogelijke kerkgebouwen tot een chronologische reeks werd samengevoegd. Gelukkig bleven de fondsen elk apart.

Op de zolder van het bisdom richtte Lavaut omstreeks 1880 een onvoorstelbare chaos aan. De aanwezige archieffondsen werden compleet vermengd en tot een reeks parochiebundels omgevormd, met chronologische klassering binnen elke parochiebundel. Gelukkig is veel niet onder zijn handen gekomen.

De dood van Lavaut luidt voor het bisschoppelijk archief een periode van totale rust in, die ten slotte door mij werd verstoord.

Van 1945 tot 1948 liep ik archieven en bibliotheken af om het materiaal te verzamelen voor mijn Toponymisch Woordenboek van België, Nederland, Noord-Frankrijk en West-Duitsland tot 1225, en voor mijn uitgave, samen met Koch, van de oorkonden in het Oudnederlandse taalgebied tot 1100. Het bisschoppelijk archief in het eigen Gent bleef voor mij ontoegankelijk. Mgr. Gabriël Van den Gheyn, archivaris van bisdom en kapittel, verzekerde mij dat er te Gent geen bisschoppelijk archief bestaat.

In 1949 deed ik mijn stage in het Algemeen Rijksarchief. Op een dag kwam Jozef De Brouwer, pastoor van Sint-Gillis-Dendermonde, mij de stichtings-oorkonde van het kapittel van Haaltert, 1046, tonen, bewaard in het bisschoppelijk archief, dat dus tot minstens die datum opklom.

Eind 1949 werd ik archivaris in het Gentse Rijksarchief. Door bemiddeling van Frank Baur, die als CVP-senator grote invloed had in het bisdom, mocht ik van bisschop Karel Calewaert buiten medeweten van Van den Gheyn het bisschoppelijk archief zien.

Op de zolder stonden rechts de rekken met de door Lavaut geklasseerde parochiebundels, links lag een gigantische stapel ordeloos opgetast archief.

Ik stelde de bisschop voor om het gehele archief van bisdom en kapittel tot 1801 te deponeren in het rijksarchief. Bisdom en kapittel zouden er eigenaar van blijven en ik zou het inventariseren.

Door het hardnekkig verzet van Van den Gheyn aarzelde de bisschop lang. Tenslotte hakte Mgr. Leo de Kesel de knoop door. Seminaristen-vrijwilligers brachten het archief van bisdom en kapittel naar beneden; met een bestelwagen werd het naar het rijksarchief gevoerd. Dit was in 1952.

In 1955 bewerkte ik een ruil tussen het rijksarchief en het stadsarchief, zodat ook het hier bewaarde deel van het bisschoppelijk archief geïntegreerd werd. Sedertdien zijn weer meer dan veertig jaar verlopen. Ik sta nu op enkele jaren van de voltooiing van de inventarisatie.

Ontmoedigend is evenwel de vaststelling dat het bisschoppelijk archief in een ruime mate onbekend en onbenut blijft. Geregeld verschijnen publicaties waarin het verwaarloosd wordt.

Het was dan ook een bijzonder verheugend initiatief van algemeen rijksarchivaris Persoons om de inventaris van het bisschoppelijk archief in zijn huidige, nog onvoltooide staat, nu reeds in beperkte oplage te publiceren, ten einde het wetenschappelijk onderzoek te stimuleren. Na voltooiing van de inventarisatie zal een definitieve inventaris volgen.

Ik veronderstel dat de volledige inventaris een tiental delen van elk ongeveer 500 bladzijden zal beslaan.

Maurits GYSSELING

Goed nieuws voor dezen die er nog naar hunkeren eindelijk ook de DE POTTER te bezitten.